

REPUBLIKA CRNA GORA
Vlada Republike Crne Gore
Savjet za opšte obrazovanje

<i>Nivo obrazovanja</i>	Osnovna škola
<i>Nastavni predmet</i>	IZBORNI PREDMET
<i>Predmetni program</i>	ŠAH 2 -izborni predmet-
<i>Razred</i>	jednogodišnji predmet koji nije vezan za razred
<i>Predmetna komisija</i>	Prof. dr Srđan Darmanović , Pravni fakultet, Podgorica, predsjednik Maksim Lutovac , profesor, šahovski publicista, Bar, član Miodrag Vučeljić , Zavod za školstvo, Podgorica, član Jovica Vojvodić , OŠ "Blažo Jokov Orlandić", Bar, član

Podgorica
2006.

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

IZBORNI PREDMET

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

ŠAH 2

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

Šah jedna od najstarijih ljudskih tvorevina. Traje već dvije hiljade godina, a zahvaljujući svojim vrijednostima preživio je sve prirodne, ljudske i istorijske kataklizme. Oduvijek je bio tajna i privlačio podjednako običan narod, kockare, avanturiste, istraživače, naučnike umjetnike, vojskovođe pa i same kraljeve i careve, o čemu svjedoče brojni dokumenti, zapisi i literatura.

Šah je jedinstvena multidisciplinarna oblast stvaralaštva. U srednjem vijeku bio je viteška disciplina a danas je dosegao nivo specifične umjetnosti. Između ta dva pola mnogobrojni teoretičari definisali su ga kao borbu, sport, umjetnost, nauku, s jakim primjesama logike i psihologije. To potiče otuda što je šah, zbog svoje kompleksnosti, izmicao definiciji i šablonu, rječito govoreći da je on originalan vid stvaralaštva, ravan umjetnosti i nauci.

U principu ovaj program biraju učenici koji su uspješno ovladali programom Šah 1, ali mogu da ga biraju i učenici bilo kojeg razreda (VII, VIII ili IX) ako smatraju da vladaju materijom koja se izučava u programima Osnovi šaha i Šah 1. Radi toga škola je u obavezi da učenike upozna sa programima Osnovi šaha i Šah 1 (na primjer preko oglasne table).

Izučava se sa 2 časa sedmično, što na nivou školske godine iznosi 62 časa (pretpostavka je da će ovaj program uglavnom birati učenici IX razreda). Za učenike ostalih razreda predavači su u obavezi da osmisle nastavu za još 6 časova. Po pravilu, kad god to škola može da organizuje, nastava se realizuje u blok časovima.

3. OPŠTI CILJEVI NASTAVE OSNOVA ŠAHA

Izučavanje Osnova šaha treba kod učenika:

- da omogući harmohičan razvoj intelektualne, etičke, estetske i socijalne komponente ličnosti
- da razvije karakterne crte ličnosti kao što su upornost i preciznost
- da razvije sposobnost imaginacije i stvaralaštva
- da postavi temelje za dalji rad na usavršavanju u šahu
- da pruži saznanje da učenje može da se realizuje kroz igru.

4. OPERATIVNI CILJEVI
(korelacije su obilježene masnim slovima)

Tema 1: Mat usamljenom kralju (7 časova)			
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Sadržaj	Korelacija i didaktička uputstva
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna da prepozna matne slike sa dva lovca; • prepoznaje matne slike sa lovцем i skakačem; • zna da je pri realizaciji ovih matova potrebno dovesti kralja u ugao; • zna i razumije da se pri pravilnoj odbrani ne može dati mat sa dva skakača. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izvode mat sa dva lovca; • izvode mat sa lovцем i skakačem u tri etape; • postavljaju studijske pozicije: dva skakača protiv pješaka i realizuju jednostavnije dobitke (kada je kralj satjeran u ugao). 	<p>Mat sa dva lovca.</p> <p>Mat lovцем i skakačem.</p> <p>Mat sa dva skakača.</p>	<p>Važno je naglašavati učenicima snagu dva lovca jer će kasnije učiti preimućstvo lovačkog para. Matiranje sa dva lovca treba dovesti do rutine dok matiranje sa lovцем i skakačem treba pažljivo i u etapama tumačiti. Mnogi učenici neće biti u stanju izvesti ovaj mat. Njih ne treba obeshrabrivati, za matiranje lovцем i skakačem je potrebno vrijeme.</p> <p>Korelacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dva lovca, jedan pored drugog na sredini table, prave zid u obliku slova V; - ivične linije i redovi; - dejstvo i sadejstvo figura.

Tema 2: OTVARANJE – Poluotvorene igre (14 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna i prepoznaje sliku koja nastaje nakon odigranih prvih 5 poteza sicilijanke, francuske odbrane, Pirčeve odbrane ili Karo Kana; • Usvaja osnovne principe i ideje sicilijanke, francuske odbrane, Pirčeve odbrane ili Karo Kana. • Prepoznaje kritični trenutak u partiji i na pravilan način reaguje u pojedinom otvaranju; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • I sa bijelim i sa crnim figurama odigrava prvih pet poteza sicilijanke, francuske odbrane, Pirčeve odbrane ili Karo Kana; • na listiću papira ispisuje prvih nekoliko poteza sicilijanke, francuske odbrane, Pirčeve odbrane ili Karo Kana. 	<p>Sicilijanka. Francuska odbrana. Pirčeva odbrana . Karo Kan.</p>	<p>Stalno isticati da svaki potez u otvaranju mora biti promišljen i logičan u skladu sa principima i idejama pojedinog otvaranja. Glavne ideje pojedinih otvaranja: <u>Sicilijanka:</u> Crni dobija poluotvorenu liniju za operacije i igru na daminom krilu; bijeli nastupa u centru i na kraljevom krilu. <u>Francuska odbrana:</u> Ideja odbrane crnog je u kontra napadu potezom c5 i korišćenje c linije. Bijeli vodi operacije na kraljevom krilu. <u>Pirčeva odbrana :</u> Crni prepušta centar koji će naknadno napasti. Obostrano oštra igra. <u>Karo Kan :</u> Crni priprema kontra igru sa d7-d5 i, za razliku od francuske odbrane, ostaje mogućnost razvoja crnog crnopoljnog lovca. Korelacija : Istorija šaha i razvoj šahovske misli. Tema-turnir je vezan za ovu temu i koncipiran je tako da učenici prvo, drugo i treće kolo igraju sicilijanku (i kao bijeli i kao crni), četvrto i peto kolo francusku, itd. Pisanje poteza i analiza partija nakon svakog odigranog kola je obavezna.</p>
--	--	--	--

Tema 3: Borba različitih figura (10 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna pozicije u kojima dama dobija protiv topa i specifične pozicije u kojima dobitak nije moguć; • zna da je pozicija dame protiv lake figure uvijek dobijena i uviđa grube greške koje jača strana može da napravi; • prepoznaje remi završnicu: top protiv lake figure; • prepoznaje pozicije u kojoj je strana koja ima topa jača od strane koja ima laku figuru; • u stanju su da kazne nepreciznu igru protivnika u poziciji top protiv lake figure. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izvode dobitak dame protiv topa; • u stanju su da iskoriste patnu zamku u poziciji dama protiv topa; • izvode dobitak u poziciji dama protiv lake figure; • remiziraju poziciju laka figura protiv topa; 	<p>Dama protiv topa.</p> <p>Dama protiv lake figure.</p> <p>Top protiv skakača.</p> <p>Top protiv lovca.</p>	<p>Učenike treba pripremiti na sve poteškoće u realizaciji prednosti u poziciji dama protiv topa. Stalno isticati sveprisutni problem pata. Taj problem ne postoji kada se dama bori protiv lake figure i tu poziciju učenici treba da dobiju rutinski. Takođe, pozicije top protiv lake figure su elementarne i učenici ih trebaju u potpunosti savladati.</p> <p>Unutrašnja korelacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - iznudica - pat; <p>Učenici na tema-turniru dolaze u završnice iz ove teme i njih sa pažnjom treba analizirati.</p>
---	---	--	--

Tema 4: Pretvaranje pješaka u damu (23 časova)

Učenik/ca treba da:

- zna da ocijeni poziciju u kojoj kralj, laka figura i pješak ne mogu dobiti kralja;
- zna pozicije u kojima je moguć dobitak kralja, lake figure i pješaka protiv kralja;
- zna i prepoznaje pravila i izuzetke koji nastaju u ishodu borbe skakača i pješaka protiv skakača;
- zna i prepoznaje pravila i izuzetke koji nastaju u ishodu borbe lovca i pješaka protiv lovca;
- zna i prepoznaje olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje nastaju u borbi lovca i pješaka protiv skakača;
- zna i prepoznaje pravila i izuzetke koji nastaju u ishodu borbe skakača i pješaka protiv lovca;
- prepoznaje remi poziciju dama i pješak protiv dame;
- zna i prepoznaje uslove pod kojima dama i pješak dobijaju protiv dame;

Učenici/ce:

- realizuje povoljnu poziciju kralj, laka figura i pješak protiv kralja;
- remizira kao slabija strana u odgovarajućoj remi poziciji kralj protiv kralja, lake figure i pješaka;
- realizuje povoljne pozicije lake figure i pješaka protiv lake figure;
- remizira kao slabija strana u odgovarajućoj remi poziciji laka figura protiv lake figure i pješaka;
- realizuje povoljnu poziciju dama i pješak protiv dame;
- remizira kao slabija strana u odgovarajućoj remi poziciji dama protiv dame i pješaka.

Kralj, laka figura i pješak protiv kralja.

Skakač i pješak protiv skakača.

Lovac i pješak protiv lovca.

Lovac i pješak protiv skakača.

Skakač i pješak protiv lovca.

Dama i pješak protiv dame.

Iako učenici na prethodnim turnirima često dolaze u završnice iz ove teme i svjesni su njihovog značaja, ipak, njihovu važnost, pravilnu i preciznu primjenu treba što češće isticati.

Javljaće se problem da učenici na času obrade i utvrđivanja prepoznaju i znaju da realizuju prednost u završnicama iz ove teme, međutim za vrijeme turnirske partije i u nedostatku vremena za razmišljanje grubo griješe. Zato, realizaciju pojedinih završnica iz ove teme, učenici trebaju dovesti do automatizma.

Unutrašnja korelacija:

- iznudica,
- pat,
- vječiti šah,
- ograničavanje pokretljivosti lakih figura.

Na časovima utvrđivanja, predavači trebaju da podijele učenike u parove, postave tematske pozicije i da ograniče vrijeme za razmišljanje. Svaki učenik bi za dva minuta, recimo, trebao da realizuje povoljnu završnicu kralj, laka figura i pješak protiv kralja.

Tema 5: Matiranje u dva poteza (8 časova)

<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none">• prepoznaje osnovne motive, raspored i uzajamno dejstvo svih figura na tabli;• zna prioritetni cilj koji se javlja pri rješavanju složenijih matova u dva poteza.	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none">• izvode složenije matove u dva poteza;• otklanjaju zamke koje se javljaju pri rješavanju složenijih problema.	<p>Složeniji matovi u dva poteza.</p>	<p>Predočavati učenicima da složeniji matovi u dva poteza predstavljaju umjetnost i ljepotu kojoj mnogi umni ljudi u svjetskoj i šahovskoj istoriji nisu mogli odoljeti. Često su njihova rješenja neočekivana i za mnoge učenike tajnovita i na prvi pogled nemoguća.</p> <p>Korelacija:</p> <ul style="list-style-type: none">- dvopotezni problemi kroz istoriju šaha (mansube); <p>Unutrašnja korelacija:</p> <ul style="list-style-type: none">- linije, redovi, dijagonale, iznudica, svojstva figura. <p>Učenicima treba probuditi radoznalost i maštu koja je neophodna u šahu, kao i u svakoj drugoj umjetnosti.</p>
---	---	---------------------------------------	--

5. Katalog znanja

Minimalni zahtjevi	Osnovni zahtjevi	Napredni zahtjevi
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna početne poteze sicilijanke, francuske odbrane, Pirčeve odbrane ili Karo Kana. • zna da matira sa dva lovca; • remizira poziciju: kralj protiv kralja i dva skakača; • realizuje poziciju dama protiv lake figure; • remizira poziciju top protiv lake figure; • realizuje jednostavnu poziciju kralj, laka figura i pješak protiv kralja; • remizira poziciju: kralj protiv kralja, ivičnog pješaka i krivouglog lovca; • realizuje jednostavnije pozicije koje nastaju u borbi lake figure i pješaka protiv lake figure; • remizira vječitim šahom poziciju dama protiv dame i pješaka, kada mu se kralj nalazi na liniji ispred pješaka. 	<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bez greške izvodi prvih 5 poteza sicilijanke, francuske odbrane, Pirčeve odbrane ili Karo Kana. • uspješno matira sa dva lovca, sa skakačem i lovцем; • realizuje poziciju: dama protiv topa; • realizuje povoljnu poziciju top protiv lake figure (nepovoljan kralj ili odsječen skakač); • uspješno rješava složenije dvopotezne probleme; • realizuje složenije pozicije koje nastaju u borbi lake figure i pješaka protiv lake figure; • uspješno remizira povoljnu remi poziciju koja nastaje u borbi lake figure protiv lake figure i pješaka; • ima pravilnu procjenu u poziciji: dama i pješak protiv dame; 	<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u vremenskoj oskudici uspješno matira sa skakačem i lovцем, sa dva lovca i realizuje uspješno povoljnu poziciju: dva skakača protiv pješaka; • uspješno rješava i sam je u stanju da kreira složeniji dvopotezni problem; • uspješno realizuje i procjenjuje složenije pozicije koje nastaju u borbi lake figure i pješaka protiv lake figure, čak i kada se nalazi u vremenskoj oskudici; • u složenoj poziciji sa dosta figura zna da pravilnom izmjenom figura pređe u neku dobijenu završnicu iz ove teme.

6. NAČIN PROVJERAVANJA ZNANJA I OCJENJIVANJE

Znanje se provjerava usmenim ispitivanjem kao i putem testovima sa dijagramima koji se održavaju poslije svake teme.

7. RESURSI ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Učionica u kojoj se izvodi nastava treba da posjeduje jednu demonstracionu tablu sa figurama, desetak šahovskih garnitura i najmanje 10 šahovskih časovnika.

8. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu šaha izvodi lice sa najmanje VI stepenom stručne sprema – nastavnog smijera. Pored opštih, poseban uslov je da ima najmanje prvu šahovsku kategoriju.

9. LITERATURA

1. B. Ivkov – "Škola šaha" Centar za unapređenje šaha, Beograd, 1975.
2. J. Averbah – "Šta treba da se zna o završnicama" ; Caissa Commerce, Beograd, 2004.
3. D. Marović – "Priručnik za nastavu šaha";Šahovska naklada, Zagreb, 1985.
4. Talj, Žuravljev – "Enciklopedija šahovske igre", Kristal Semenovič, Moskva, 1999.